

TA'LIM JARAYONIDA FANLARARO KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHGA YO'NALTIRILGAN INTEGRATIV YONDASHUV: CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK FANINING IMKONIYATLARI VA MAVJUD MUAMMOLAR TAHLILI

Egamberdiyev Muhridin Muhammad o'g'li

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik (keying o'rinlarda - CHQBT) fanining o'quv-moddiy bazasi holati fanlararo kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan integrativ yondashuv nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, ijtimoiy mas'uliyat, jismoniy tayyorgarlik, texnologik savodxonlik va jamoada ishlash kompetensiyalarini o'zaro uyg'unlashtirish imkoniyatlari yoritiladi. Taqdim etilgan 2026-yil statistik ma'lumotlari asosida CHQBT fanining o'quv-moddiy ta'minoti, pedagog kadrlar bilan ta'minlanganlik darajasi, "Jasorat maktablari" infratuzilmasi va ta'lim jarayonida aniqlangan muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, integrativ yondashuvni samarali joriy etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: integrativ yondashuv, fanlararo kompetensiyalar, chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik, kompetensiyaviy yondashuv, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, amaliy ta'lim, o'quv-moddiy baza, pedagogik integratsiya, ta'lim sifati.

Аннотация. В статье анализируются возможности межпредметной интеграции в преподавании предмета начальной допризывной подготовки (НДП) в общеобразовательных организациях. На основе представленных материалов рассматриваются состояние учебно-материальной базы, кадровое обеспечение и организационно-методические условия практических занятий. Предлагаются направления совершенствования интегративного подхода, ориентированного на формирование межпредметных компетенций учащихся. Статистические данные требуют сверки с первичным официальным источником.

Ключевые слова: интегративный подход, межпредметные компетенции, начальная допризывная подготовка, компетентностный подход, военно-патриотическое воспитание, практическое обучение.

Abstract. This article examines opportunities for interdisciplinary integration in Initial Pre-Conscription Training (IPCT) in general secondary education. Based on the materials provided, it reviews teaching facilities, staffing, and organizational and methodological conditions for practical classes. It proposes ways to improve an integrative approach aimed at developing students' interdisciplinary competencies. The statistical figures should be verified against the original official source.

Keywords: integrative approach, interdisciplinary competencies, initial pre-conscription training, competency-based approach, military-patriotic education, practical learning.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirishi emas, balki egallangan bilimlarni turli hayotiy vaziyatlarda qo'llay olishi, mustaqil qaror qabul qilishi, jamoada ishlashi va ijtimoiy mas'uliyatni his etishi muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Bu esa ta'lim mazmunini alohida fanlar doirasida o'rganish bilan cheklanib qolmasdan, ular o'rtasidagi mazmuniy, metodik va amaliy aloqalarni kuchaytirishni taqozo etadi.

Mazkur jarayonda integrativ yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Integrativ yondashuv turli fanlarga oid bilimlar, ko'nikmalar va faoliyat usullarini yagona ta'limiy maqsadga yo'naltirish orqali o'quvchilarda yaxlit kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bunda o'quvchi alohida fanlar bo'yicha o'zlashtirgan bilimlarini o'zaro bog'laydi, muammoli vaziyatlarni kompleks tahlil qiladi va amaliy faoliyatda ulardan foydalanadi.

Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fani mazkur yondashuvni amalga oshirish uchun muhim imkoniyatlarga ega. Chunki ushbu fan doirasida o'quvchilar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, boshlang'ich tibbiy bilimlar, jismoniy tayyorgarlik, fuqarolik mas'uliyati, xavfsizlik qoidalari, jamoaviy faoliyat va amaliy ko'nikmalar bilan bog'liq bilimlarni o'zlashtiradilar. Bu yo'nalishlarning aksariyati boshqa umumta'lim fanlari mazmuni bilan uzviy aloqadorlikni talab qiladi.

Biroq mazkur imkoniyatlardan samarali foydalanish faqat o'quv dasturining mazmuniga emas, balki o'quv-moddiy bazaning holati, pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligi, metodik ta'minot, amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish va ta'lim natijalarini baholash tizimiga ham bog'liq.

Shu nuqtayi nazardan, umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida CHQBT fanining o'quv-moddiy bazasi holatini o'rganish natijalarini integrativ yondashuv bilan bog'liq holda tahlil qilish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqotning maqsadi va metodlari. Tadqiqotning maqsadi umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida CHQBT fanining o'quv-moddiy bazasi, pedagog kadrlar ta'minoti va amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish holatini tahlil qilish hamda fanlararo kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan integrativ yondashuvni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli tahlil, fanlararo integratsiya, kompetensiyaviy yondashuv va ta'lim natijalariga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat tamoyillari tashkil etadi.

Tahlil jarayonida statistik ma'lumotlarni umumlashtirish, qiyosiy tahlil, hujjatlarni o'rganish hamda pedagogik muammolarni tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi. Empirik asos sifatida 2026-yilda umumiy o'rta ta'lim tashkilotlaridagi CHQBT fanining o'quv-moddiy bazasi, "Jasorat maktablari" infratuzilmasi va CHQBT rahbarlari bilan bog'liq holda taqdim etilgan ma'lumotlar olindi.

Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu maqoladagi statistik ko'rsatkichlar taqdim etilgan materiallar asosida tahlil qilindi. Ular barcha hududlarda integrativ yondashuvning bevosita samaradorligini o'lchovchi eksperimental natijalar sifatida talqin qilinmaydi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi. Tadqiqotning ilmiy-amaliy yangiligi CHQBT fanining o'quv-moddiy bazasi, pedagog kadrlar ta'minoti va fanlararo kompetensiyalarni shakllantirish vazifalarini yagona integrativ tizim doirasida ko'rib chiqish hamda maqsad, fanlararo mazmun, amaliy faoliyat, resurslar va baholash komponentlarini o'zaro bog'lovchi taklifiy modelni asoslashdan iborat. Model samaradorligi alohida tajriba-sinov orqali tekshirilmagan; shu sababli u konseptual taklif sifatida talqin qilinadi.

1. Integrativ yondashuv va CHQBT fanining pedagogik imkoniyatlari.

Fanlararo kompetensiyalar o'quvchining turli fanlar doirasida egallagan bilim va ko'nikmalarini o'zaro bog'lash, ularni muayyan vazifalarni bajarishda qo'llash hamda mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatini ifodalaydi.

CHQBT fanining o'ziga xos xususiyati shundaki, uning mazmuni bir vaqtning o'zida bir nechta ta'lim yo'nalishlari bilan aloqador. Masalan, boshlang'ich tibbiy bilimlarni o'zlashtirish biologiya fanidagi inson organizmi haqidagi bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llashga yordam beradi. Saf tayyorgarligi va jismoniy mashqlar jismoniy tarbiya bilan, xarita va shartli belgilarni o'rganish geografiya bilan, texnik vositalardan foydalanish esa informatika va texnologiya fanlari bilan mazmunan bog'lanishi mumkin.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi tarix, huquqiy savodxonlik, ma'naviyat va fuqarolik tarbiyasi bilan uyg'unlashtirilganda o'quvchilarda Vatanga daxldorlik, qonunlarga hurmat va jamiyat oldidagi mas'uliyatni anglash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bunday integratsiya fanlar mazmunini sun'iy ravishda birlashtirishni emas, balki umumiy ta'limiy maqsadga erishish uchun ularning o'zaro bog'liqligidan maqsadli foydalanishni anglatadi.

1-jadval. CHQBT fanining boshqa fanlar bilan integratsiyalash imkoniyatlari.

T/r	Fan yoki yo'nalish	Integratsiya mazmuni	Shakllantiriladigan kompetensiyalar
1.	Biologiya va boshlang'ich tibbiy bilimlar	Inson organizmi, sog'liqni saqlash, favqulodda vaziyatlarda dastlabki yordam tamoyillari	Sog'liqni saqlash, xavfsizlik, amaliy harakat
2.	Jismoniy tarbiya	Jismoniy mashqlar, chidamlilik, muvofiqlashtirilgan harakatlar	Jismoniy, irodaviy va o'zini boshqarish kompetensiyalari
3.	Tarix va tarbiya	Vatan himoyasi tarixi, milliy qadriyatlar, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi	Fuqarolik, ijtimoiy mas'uliyat, vatanparvarlik
4.	Geografiya	Xaritalar, yo'nalishlarni aniqlash, hududiy tasavvurlar	Fazoviy fikrlash, axborotni tahlil qilish

5.	Informatika va texnologiya	Raqamli vositalardan foydalanish, texnik modellar, simulyatsiyalar	Raqamli va texnologik savodxonlik
6.	Matematika	Masofa, vaqt, o'lchov va miqdoriy ma'lumotlarni hisoblash	Matematik savodxonlik, mantiqiy fikrlash
7.	Ona tili va kommunikatsiya	Yo'riqnomalarni tushunish, axborotni aniq yetkazish, jamoaviy muhokama	Kommunikativ kompetensiya
8.	Huquqiy bilimlar	Qonunlarga rioya qilish, huquq va majburiyatlarni anglash	Huquqiy savodxonlik, mas'uliyatli xulq-atvor

Jadvaldan ko'rinadiki, CHQBT fanini fanlararo integratsiya asosida tashkil etish o'quvchilarning turli yo'nalishlardagi bilimlarini amaliy vazifalar bilan bog'lash imkonini beradi. Bunda asosiy mezon fanlar sonining ko'pligi emas, balki o'quvchining egallagan bilimlarini yagona vaziyatda mustaqil va ongli ravishda qo'llay olishidir.

2. CHQBT fanining o'quv-moddiy bazasi holatining statistik tahlili.

Taqdim etilgan ma'lumotlarda umumta'lim maktablarining CHQBT faniga oid o'quv-moddiy bazasini rivojlantirish bo'yicha sezilarli ishlar amalga oshirilgani qayd etilgan. Shu bilan birga, ayrim moddiy vositalar bilan ta'minlanganlik darajasi o'rtasida katta tafovutlar mavjud.

2-jadval. Umumta'lim maktablarida CHQBT fanining ayrim o'quv-moddiy bazasi ko'rsatkichlari.

T/r	O'quv-moddiy baza turi	2024-yil iyun	2025-yil fevral	2026-yil oktyabr	2027-yil I chorak uchun kutlayotgan ko'rsatkich
1.	Ko'rgazmali plakatlar bilan jihozlangan o'quv sinflari	486 (8%)	1 929 (31%)	5 288 (89%)	5 500 (92,6%)
2.	Pnevmatik miltiq bilan ta'minlangan tashkilotlar	—	47 (0,7%)	106 (1,7%)	2 500 (42,1%)
3.	Qurol saqlash xonasi mavjud tashkilotlar	—	17 (0,2%)	157 (2,6%)	2 500 (42,1%)
4.	O'q otish tiri mavjud tashkilotlar	161 (2,7%)	352 (5,9%)	1543 (25,9%)	2 500 (42,1%)
5.	Saf maydoniga ega tashkilotlar	796 (13,4%)	2 378 (40%)	5723 (96,4%)	6 000 (101%)
6.	Gimnastik shaharchaga ega tashkilotlar	2678(45,1%)	3292 (55,4%)	5185 (87,3%)	6 000 (101%)

Jadval ma'lumotlari o'quv sinflarini ko'rgazmali vositalar bilan jihozlash, saf maydonlari va gimnastik shaharchalarni tashkil etishda ijobiy o'zgarishlar mavjudligini ko'rsatadi. Biroq pnevmatik miltiq bilan ta'minlash va qurol saqlash xonalarini tashkil etish ko'rsatkichlari nisbatan pastligicha qolmoqda.

Ushbu holatni integrativ yondashuv nuqtayi nazaridan baholaganda, o'quv-moddiy baza faqat alohida fan doirasidagi mashg'ulotlar uchun xizmat qiluvchi vositalar majmuasi emas, balki nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lashga imkon beruvchi ta'lim muhiti sifatida qaralishi lozim.

Masalan, tibbiy tayyorgarlik uchun zarur ko'rgazmali vositalar, jismoniy mashg'ulotlar uchun mos infratuzilma, texnologik vositalar va interaktiv o'quv materiallari mavjud bo'lishi o'quvchilarning bir nechta kompetensiyalarini o'zaro bog'liq holda rivojlantirishga yordam beradi.

Shu bilan birga, jihozlarning mavjudligi o'z-o'zidan ta'lim sifati yuqori ekanini anglatmaydi. Moddiy vositalarning ta'lim maqsadlariga muvofiqligi, ulardan foydalanish imkoniyati, pedagogning metodik tayyorgarligi va o'quvchi erishgan natijalar ham baholanishi zarur.

3. "Jasorat maktablari" infratuzilmasi va integrativ ta'lim muhiti.

"Jasorat maktablari"da CHQBT faniga oid infratuzilmani rivojlantirish o'quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog'lash, jamoaviy ishlash va intizom ko'nikmalarini rivojlantirish uchun muhim imkoniyat yaratadi.

Taqdim etilgan ma'lumotlarga ko'ra, Mudofaa vazirligiga birlashtirilgan 52 ta "Jasorat maktabi"ning o'quv-moddiy bazasi quyidagi holatda bo'lgan.

3-jadval. 52 ta "Jasorat maktabi"da o'quv-moddiy bazaning mavjudligi.

T/r	O'quv-moddiy baza turi	Mavjud	Mavjud emas	Mavjudlik darajasi
1	CHQBT o'quv sinfi	41	11	79%
2	O'q otish tiri	51	1	98%
3	Qurol saqlash xonasi	40	12	77%
4	To'siqlar yo'lagi	45	7	86%
5	Gimnastik shaharcha	50	2	94%
6	Saf maydoni	43	9	82%
7	Yugurish yo'lagi	37	15	71%

Mazkur ko'rsatkichlar "Jasorat maktablari"da infratuzilmaning ayrim yo'nalishlari yetarlicha rivojlangan bo'lsa-da, barcha tashkilotlarda bir xil sharoit mavjud emasligini ko'rsatadi. Ayniqsa, yugurish yo'laklari, qurol saqlash xonalari va CHQBT o'quv sinflari bilan bog'liq kamchiliklar ta'lim jarayonini rejalashtirishda alohida e'tibor talab qiladi.

Integrativ yondashuv sharoitida maktab infratuzilmasi o'zaro bog'langan ta'limiy vazifalarni bajarishga xizmat qilishi kerak. Masalan, jismoniy tarbiya va CHQBT mashg'ulotlari jismoniy tayyorgarlik bilan bir qatorda o'zini boshqarish, topshiriqlarni izchil bajarish va jamoada hamkorlik qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilishi mumkin.

Texnologik to'garaklar, robototexnika, tibbiy tayyorgarlik va huquqiy savodxonlik mashg'ulotlarini ham alohida faoliyat sifatida emas, balki umumiy ta'limiy maqsad bilan bog'langan tizim sifatida tashkil etish muhimdir.

Taqdim etilgan materiallarda ayrim maktablarda zarur jihozlar mavjud bo'lishiga qaramasdan, tegishli to'garaklar faoliyati to'liq yo'lga qo'yilmagani qayd etilgan. Bu holat ta'lim resurslarini yaratish bilan ulardan pedagogik maqsadda foydalanish o'rtasidagi farqni ko'rsatadi.

Demak, integrativ ta'lim samaradorligini oshirish uchun moddiy bazani shakllantirish bilan bir qatorda undan foydalanishning aniq metodik mexanizmlari, mashg'ulotlar jadvali, fanlararo hamkorlik va natijalarni baholash mezonlari ishlab chiqilishi zarur.

4. CHQBT rahbarlari bilan ta'minlanganlik va pedagogik-metodik tayyorgarlik.

Fanlararo kompetensiyalarni shakllantirishda pedagogning kasbiy tayyorgarligi muhim o'rin tutadi. Chunki o'qituvchi turli fanlarga oid bilimlarni o'zaro bog'lash, amaliy vaziyatlarni loyihalashtirish va o'quvchilarning faoliyatini baholash uchun tegishli metodik bilimlarga ega bo'lishi lozim.

Taqdim etilgan ma'lumotlarda respublika bo'yicha 10 379 ta CHQBT shtat birligi va 10 159 nafar amalda faoliyat yuritayotgan CHQBT rahbari qayd etilgan.

4-jadval. CHQBT rahbarlarining kasbiy tarkibi va shtat birliklari bo'yicha holati.

T/r	Ko'rsatkich	Soni
1.	Ta'lim tashkilotlari soni	10 476
2.	CHQBT shtat birliklari	10 379
3.	CHQBT fakultetini tamomlaganlar	2 735
4.	Nafaqadagi harbiylar	3 713
5.	Nomutaxassislar	3 711
6.	Vakant shtat birliklari	220
7.	Amalda faoliyat yuritayotgan CHQBT rahbarlari	10 159

Jadvaldan ko'rinadiki, CHQBT rahbarlarining kasbiy tarkibi turlicha. CHQBT fakultetini tamomlagan mutaxassislar bilan bir qatorda, nafaqadagi harbiylar va boshqa mutaxassislik vakillari ham faoliyat yuritmoqda. Ushbu tarkibning o'zi pedagogik faoliyat sifati haqida yakuniy xulosa chiqarish uchun yetarli emas. Biroq u kasbiy-metodik tayyorgarlikni tizimli rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Integrativ yondashuvni samarali joriy etish uchun CHQBT rahbarlari nafaqat o'z fanining mazmunini chuqur bilishi, balki boshqa fan o'qituvchilari bilan hamkorlik qilishi, fanlararo mashg'ulotlar ishlab chiqishi, interfaol metodlardan foydalanishi va o'quvchilarning amaliy faoliyatini mezonlar asosida baholay olishi kerak.

Shu maqsadda malaka oshirish dasturlariga quyidagi yo'nalishlarni kiritish maqsadga muvofiq:

fanlararo dars va amaliy mashg'ulotlarni loyihalashtirish;

kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim natijalarini baholash;
muammoli vaziyatlar va loyihaviy ta'lim metodlaridan foydalanish;
raqamli ta'lim resurslari va simulyatsiyalarni qo'llash;
o'quvchilarning jamoaviy faoliyati va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish;
ta'lim jarayonida xavfsizlik va pedagogik mas'uliyat talablariga rioya etish.

Bunda CHQBT rahbarlari, jismoniy tarbiya, biologiya, tarix, informatika va boshqa fan o'qituvchilari o'rtasidagi hamkorlik alohida ahamiyatga ega.

5. Ta'lim jarayonida aniqlangan muammolar va ularning integrativ yondashuvga ta'siri.

Taqdim etilgan materiallarda CHQBT fanining o'quv-moddiy bazasini shakllantirish va amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishda bir qator muammolar aniqlangan. Ularning ayrimlari moliyaviy va tashkiliy xususiyatga ega bo'lsa, boshqalari bevosita ta'lim mazmuni, metodik ta'minot va o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bog'liq.

Birinchidan, ayrim hududlarda zarur jihozlarni xarid qilish va o'quv-moddiy bazani to'liq shakllantirish ishlari belgilangan muddatlarda yakunlanmagan. Bu holat ta'lim jarayonini barcha maktablarda bir xil sharoitda tashkil etish imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

Ikkinchidan, ayrim ta'lim tashkilotlarida jihozlar mavjud bo'lsa-da, ulardan foydalanish asosida tashkil etilishi lozim bo'lgan mashg'ulotlar va to'garaklar faoliyati to'liq yo'lga qo'yilmagan. Bu esa resurslarning mavjudligi bilan o'quv natijalari o'rtasidagi bog'liqlikni alohida o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

Uchinchidan, taqdim etilgan ma'lumotlarda amaliy o'q otish bilan bog'liq ayrim mashg'ulotlar ko'rgazmali shaklda o'tkazilgani va natijada o'quvchilarda zarur amaliy ko'nikmalar yetarli darajada shakllanmagani qayd etilgan. Mazkur muammo kengroq pedagogik nuqtayi nazardan nazariy bilim bilan amaliy faoliyat o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash zarurligini anglatadi.

Bunda amaliy mashg'ulotlarni takomillashtirish faqat texnik vositalarni ko'paytirish bilan cheklanmasligi kerak. Mashg'ulotning maqsadi, mazmuni, o'quvchi bajaradigan vazifalar, xavfsizlik talablari va natijalarni baholash mezonlari o'zaro muvofiqlashtirilishi zarur.

To'rtinchidan, CHQBT rahbarlari tomonidan o'quv yilini rejalashtirish va hisobot yuritish hujjatlarini optimallashtirish hamda raqamlashtirish zarurligi ko'rsatilgan. Hujjatlar bilan ishlashning ortiqcha murakkabligi pedagogning metodik izlanish, fanlararo hamkorlik va mashg'ulotlarni takomillashtirishga ajratadigan vaqtini qisqartirishi mumkin. Shu bois hujjatlarni raqamlashtirish va takrorlanuvchi jarayonlarni soddalashtirish tashkiliy samaradorlikni oshirish vositasi sifatida qaralishi lozim.

Beshinchidan, "Jasorat maktablari"da robototexnika, tibbiy tayyorgarlik, huquqiy savodxonlik va boshqa yo'nalishlardagi to'garaklar faoliyatini tashkil etishda kamchiliklar qayd etilgan. Mazkur faoliyatni CHQBT fani bilan integratsiyalash o'quvchilarning texnologik, kommunikativ, ijtimoiy va amaliy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun qo'shimcha imkoniyat yaratadi.

5-jadval. Aniqlangan muammolar va ularni integrativ yondashuv asosida bartaraf etish yo'nalishlari

T/r	Muammo	Pedagogik oqibat yoki ehtimoliy xavf	Taklif etiladigan yechim
1.	O'quv-moddiy bazaning notekis ta'minlanishi	Amaliy mashg'ulotlar imkoniyatlarining hududlar bo'yicha farqlanishi	Ehtiyojlarni baholash va ustuvorlik asosida jihozlash
2.	Jihozlardan foydalanishning yetarli tashkil etilmasligi	Mavjud resurslarning ta'limiy imkoniyatlaridan to'liq foydalanilmasligi	Metodik qo'llanmalar, mashg'ulotlar rejasi va foydalanish monitoringini joriy etish
3.	Nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzilish	Bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash imkoniyatlarining cheklanishi	Muammoli vaziyatlar, amaliy topshiriqlar va xavfsiz simulyatsiyalardan foydalanish
4.	Pedagogik-metodik tayyorgarlikni takomillashtirish zarurati	Fanlararo mashg'ulotlarni loyihalashtirishdagi qiyinchiliklar	Malaka oshirish va fan o'qituvchilari hamkorligini kuchaytirish
5.	To'garaklar faoliyatidagi kamchiliklar	O'quvchilarning qo'shimcha kompetensiyalarni rivojlantirish imkoniyatlarining cheklanishi	To'garaklarni yagona ta'limiy maqsadlar asosida tashkil etish
6.	Hisobot va rejalashtirish hujjatlarining ko'pligi	Pedagogning metodik faoliyatiga ajratiladigan vaqt qisqarishi	Hujjatlarni optimallashtirish va raqamlashtirish
7.	Ta'lim natijalarini baholash mezonlarining yetarlicha uyg'unlashtirilmasligi	Kompetensiyalar rivojlanishini kompleks baholash qiyinlashishi	Umumiy va fanlararo baholash mezonlarini ishlab chiqish

Jadvalda keltirilgan takliflar muammolarni faqat moddiy yoki tashkiliy choralar bilan bartaraf etishga emas, balki ta'lim mazmuni, pedagogik metodlar va baholash tizimini o'zaro muvofiqlashtirishga yo'naltirilgan.

6. CHQBT fanida fanlararo kompetensiyalarni shakllantirishning integrativ modeli.

Yuqoridagi tahlillar asosida CHQBT fanida fanlararo kompetensiyalarni shakllantirish uchun o'zaro bog'liq tarkibiy qismlardan tashkil topgan integrativ modelni taklif etish mumkin.

Mazkur model quyidagi tarkibiy qismlarni qamrab oladi:

1. Maqsadli komponent. O'quvchilarda fuqarolik mas'uliyati, xavfsiz xulq-atvor, jismoniy tayyorgarlik, kommunikativ faoliyat va amaliy muammolarni hal etish kompetensiyalarini rivojlantirish.

2. Mazmuniy komponent. CHQBT fanining mazmunini biologiya, jismoniy tarbiya, tarix, geografiya, informatika, matematika va huquqiy bilimlar bilan maqsadli bog'lash.

3. Tashkiliy-metodik komponent. Integrativ darslar, loyihaviy topshiriqlar, muammoli vaziyatlar, guruhli ishlar va xavfsiz simulyatsiyalarni tashkil etish.

4. Resurs komponenti. O'quv-moddiy baza, raqamli vositalar, ko'rgazmali materiallar va pedagogik-metodik ta'minotdan samarali foydalanish.

5. Baholash komponenti. O'quvchilarning faqat nazariy bilimlarini emas, balki bilimlarni qo'llash, hamkorlik qilish, xavfsizlik qoidalariga rioya etish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini ham baholash.

Ushbu modelning ishlash mexanizmini quyidagi ketma-ketlikda ifodalash mumkin:

Ta'limiy maqsad fanlararo mazmunni integratsiyalash amaliy faoliyatni tashkil etish kompetensiyalarni rivojlantirish natijalarni baholash takomillashtirish.

Modelni amaliyotga joriy etishda, masalan, favqulodda vaziyatlarda xavfsiz xulq-atvor mavzusini biologiya, geografiya, jismoniy tarbiya va kommunikatsiya bilan bog'lash mumkin. O'quvchilar vaziyatni tahlil qiladilar, xavfsizlik qoidalarini aniqlaydilar, guruhda vazifalarni taqsimlaydilar va tegishli amaliy topshiriqlarni bajaradilar.

Bunda o'qituvchi o'quvchilarning faqat to'g'ri javob berishini emas, balki vaziyatni tushunishi, bilimlarni bog'lay olishi, xavfsiz qaror qabul qilishi va jamoa bilan hamkorlik qilishini ham baholaydi.

Shu tariqa, integrativ yondashuv ta'lim jarayonini alohida mavzularni o'zlashtirishdan o'quvchining yaxlit faoliyatini rivojlantirishga yo'naltiradi.

7. Integrativ yondashuvni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar.

Tahlil natijalaridan kelib chiqib, CHQBT fanida fanlararo kompetensiyalarni shakllantirishni takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlar maqsadga muvofiq deb hisoblanadi.

Birinchidan, CHQBT fani o'quv dasturi mazmunini boshqa fanlar bilan bog'lash xaritasini ishlab chiqish zarur. Ushbu xaritada har bir mavzuning qaysi fanlar bilan integratsiyalashishi, qanday kompetensiyalarni rivojlantirishi va qanday natijalar orqali baholanishi ko'rsatilishi lozim.

Ikkinchidan, CHQBT rahbarlari va turdosh fanlar o'qituvchilari hamkorligida integrativ mashg'ulotlar to'plamini ishlab chiqish tavsiya etiladi. Mazkur to'plam nazariy darslar, amaliy topshiriqlar, loyiha ishlari, muammoli vaziyatlar va baholash mezonlarini o'z ichiga olishi mumkin.

Uchinchidan, o'quv-moddiy bazani rivojlantirishda jihozlar soni bilan bir qatorda ulardan foydalanish samaradorligini baholash tizimini joriy etish lozim. Bunda moddiy vositalarning mavjudligi, texnik holati, mashg'ulotlarda foydalanilishi va o'quv natijalariga qo'shgan hissasi alohida ko'rsatkichlar sifatida o'rganilishi kerak.

To'rtinchidan, pedagog kadrlarning malakasini oshirish dasturlarida integrativ darslarni loyihalashtirish, kompetensiyaviy baholash, raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish va fanlararo hamkorlik bo'yicha maxsus modullarni kengaytirish maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, ta'lim natijalarini baholashda o'quvchilarning bilimlari bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalari, kommunikativ faoliyati, jamoada ishlashi, mustaqil fikrlashi va xavfsizlik talablariga rioya etishiga ham e'tibor qaratish lozim.

Oltinchidan, integrativ yondashuvning samaradorligini aniqlash uchun tajriba-sinov ishlarini tashkil etish tavsiya etiladi. Bunda boshlang'ich va yakuniy diagnostika, nazorat va tajriba guruhlari, kuzatuv hamda o'quvchilar faoliyati natijalarini taqqoslash metodlaridan foydalanish mumkin.

Yettinchidan, ta'lim muassasalarida CHQBT fani bo'yicha rejalashtirish va hisobot hujjatlarini imkon qadar raqamlashtirish, takroriy ma'lumotlarni qisqartirish va pedagoglarning metodik faoliyatiga ko'proq vaqt ajratishiga sharoit yaratish zarur.

Mazkur takliflarni amalga oshirish ta'lim mazmuni, metodik ta'minot, pedagog kadrlar va o'quv-moddiy baza o'rtasidagi uzviylikni mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin.

Xulosa. Umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida CHQBT fanining o'quv-moddiy bazasi holatini integrativ yondashuv nuqtayi nazaridan tahlil qilish quyidagi xulosalarni shakllantirish imkonini berdi.

Birinchidan, CHQBT fani fanlararo kompetensiyalarni shakllantirish uchun keng pedagogik imkoniyatlarga ega. Uning mazmuni jismoniy tarbiya, biologiya, tarix, geografiya, informatika, huquqiy bilimlar va kommunikativ faoliyat bilan uzviy bog'lanishi mumkin.

Ikkinchidan, taqdim etilgan statistik ma'lumotlarda o'quv-moddiy bazaning ayrim yo'nalishlari bo'yicha ijobiy o'zgarishlar qayd etilgan. Shu bilan birga, ayrim moddiy vositalar bilan ta'minlanganlik, infratuzilmaning hududlar kesimidagi farqlari va amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bilan bog'liq muammolar mavjud.

Uchinchidan, o'quv-moddiy bazaning mavjudligi ta'lim samaradorligining yagona mezonini emas. Uning pedagogik maqsadlarda foydalanilishi, metodik ta'minot va o'quvchilarning kompetensiyaviy natijalari ham tizimli ravishda baholanishi zarur.

To'rtinchidan, CHQBT rahbarlarining kasbiy-metodik tayyorgarligi, turdosh fan o'qituvchilari bilan hamkorligi va integrativ mashg'ulotlarni loyihalashtirish qobiliyati fanlararo kompetensiyalarni rivojlantirishning muhim shartlaridan hisoblanadi.

Beshinchidan, integrativ yondashuvni samarali joriy etish uchun ta'lim dasturi, o'quv-moddiy baza, pedagogik metodlar va baholash mezonlarini yagona tizimga birlashtirish lozim.

Umuman olganda, CHQBT fanini integrativ yondashuv asosida takomillashtirish o'quvchilarning bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog'lash, mustaqil va mas'uliyatli qaror qabul qilish, jamoada ishlash hamda xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi

mumkin. Mazkur yo‘nalishdagi takliflarning samaradorligi esa keyingi empirik tadqiqotlar va tajriba-sinov ishlari orqali aniqlanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-noyabrdagi PQ–393-son qarori.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 8-noyabrdagi 591-son qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligining 2025-yil 17-apreldagi 404-son buyrug‘i.
4. Umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlarida CHQBT fanining o‘quv-moddiy bazasi holati bo‘yicha 2026-yilga oid taqdim etilgan ma’lumot-ma’ruza va uning ilovalari.